Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 14ης Ιανουαρίου 2021*

«Προδικαστική παραπομπή – Σύμβαση του Ώρχους – Άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 3 – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Έλλειψη προσβάσεως στη δικαιοσύνη του κοινού που δεν αποτελεί "ενδιαφερόμενο κοινό" – Εξάρτηση του παραδεκτού της προσφυγής από την προηγούμενη συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων»

Στην υπόθεση C-826/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Rechtbank Limburg (πρωτοδικείο Limburg, Κάτω Χώρες) με απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 28 Δεκεμβρίου 2018, στο πλαίσιο της δίκης

LB,

Stichting Varkens in Nood,

Stichting Dierenrecht,

Stichting Leefbaar Buitengebied

κατά

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Echt-Susteren,

παρισταμένης της:

Sebava BV,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan και N. Jääskinen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Bobek

γραμματέας: M. Ferreira, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 30ής Ιανουαρίου 2020,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η LB, εκπροσωπούμενη από την A. Hanssen,

– η Stichting Varkens in Nood, η Stichting Dierenrecht και η Stichting Leefbaar Buitengebied, εκπροσωπούμενες από τον M. H. Middelkamp,

– το College van burgemeester en wethouders van de gemeente Echt-Susteren, εκπροσωπούμενο από τον L. M. C. Cloodt, advocaat,

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. A. M. de Ree, M. Bulterman και C. S. Schillemans, καθώς και από τον J. M. Hoogveld,

– η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Nymann-Lindegren, καθώς και από τις M. S. Wolff και P. Z. L. Ngo,

– η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από τις M. Browne και G. Hodge, καθώς και από τον A. Joyce, επικουρούμενους από την N. Butler, SC, και από την C. Hogan, BL,

– η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις H. Eklinder, C. Meyer-Seitz, H. Shev, J. Lundberg και A. Falk,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Gattinara και M. Noll-Ehlers, καθώς και από την L. Haasbeek,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 2ας Ιουλίου 2020,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος, η οποία υπεγράφη στο Aarhus (Δανία) στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1) (στο εξής: σύμβαση του Ώρχους).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, της LB, φυσικού προσώπου, και των Stichting Varkens in Nood, Stichting Dierenrecht και Stichting Leefbaar Buitengebied, ενώσεων προστασίας των δικαιωμάτων των ζώων, και, αφετέρου, του College van burgemeester en wethouders van de gemeente Echt-Susteren (δημοτικού συμβουλίου Echt-Susteren, Κάτω Χώρες) (στο εξής: δημοτικό συμβούλιο Echt-Susteren), σχετικά με άδεια χορηγηθείσα από το εν λόγω δημοτικό συμβούλιο στη Sebava BV για την κατασκευή χοιροστασίου.

Το νομικό πλαίσιο

Το διεθνές δίκαιο

3 Η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της συμβάσεως του Ώρχους υπογραμμίζει την ανάγκη να είναι προσιτοί στο κοινό, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών, αποτελεσματικοί δικαστικοί μηχανισμοί, ούτως ώστε να προστατεύονται τα νόμιμα συμφέροντά του και να εφαρμόζεται ο νόμος.

4 Το άρθρο 2 της οικείας συμβάσεως, με τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει στην παράγραφο 4 ότι «κοινό» αποτελούν «[...] ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, οι ενώσεις, οργανισμοί ή ομάδες τους».

5 Το άρθρο 2, παράγραφος 5, ορίζει το «ενδιαφερόμενο κοινό» ως «το κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από τη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον, ή έχει συμφέρον από αυτές». Στην παράγραφο 5 προβλέπεται επίσης ότι «για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί που προωθούν την περιβαλλοντική προστασία και πληρούν οποιεσδήποτε προϋποθέσεις κατά το εθνικό δίκαιο θεωρείται ότι έχουν συμφέρον».

6 Το άρθρο 3, παράγραφος 5, της συμβάσεως του Ώρχους προβλέπει ότι οι διατάξεις της συμβάσεως δεν επηρεάζουν το δικαίωμα των μερών να διατηρούν ή να εισαγάγουν μέτρα που προβλέπουν ευρύτερη πρόσβαση σε πληροφορίες, εκτενέστερη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και ευρύτερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα από εκείνες που απαιτούνται κατά την εν λόγω σύμβαση.

7 Το άρθρο 6 της συμβάσεως του Ώρχους, με τίτλο «Συμμετοχή του κοινού σε αποφάσεις για ειδικές δραστηριότητες», προβλέπει στις παραγράφους 1 έως 10 τα εξής:

«1. Κάθε μέρος:

α) εφαρμόζει τις διατάξεις του παρόντος άρθρου όσον αφορά αποφάσεις για το κατά πόσον θα επιτρέπονται προτεινόμενες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι·

[...]

2. Το ενδιαφερόμενο κοινό ενημερώνεται, είτε με δημόσια ανακοίνωση, είτε μεμονωμένα, όπως ενδείκνυται, σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας λήψεως περιβαλλοντικών αποφάσεων και κατά κατάλληλο, έγκαιρο και αποτελεσματικό τρόπο, μεταξύ άλλων, σχετικά με:

α) την προτεινόμενη δραστηριότητα και την εφαρμογή για την οποία λαμβάνεται απόφαση·

β) τον χαρακτήρα πιθανών αποφάσεων ή του σχεδίου απόφασης·

γ) τη δημόσια αρχή που είναι υπεύθυνη για τη λήψη της απόφασης·

δ) την προβλεπόμενη διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων, εάν και πότε μπορούν να παρασχεθούν αυτές οι πληροφορίες:
   i) της έναρξης της διαδικασίας,
   ii) των ευκαιριών συμμετοχής του κοινού,
   iii) του χρόνου και του χώρου οποιασδήποτε προβλεπόμενης δημόσιας ακρόασης,
   iv) ένδειξης της δημόσιας αρχής από την οποία μπορούν να λαμβάνονται σχετικές πληροφορίες και όπου έχουν κατατεθεί οι σχετικές πληροφορίες προς εξέταση από το κοινό,

v) ένδειξης της σχετικής δημόσιας αρχής ή οποιουδήποτε άλλου επίσημου φορέα στον οποίο μπορούν να υποβάλλονται σχόλια ή ερωτήσεις, καθώς και του χρονοδιαγράμματος για διαβίβαση σχολίων ή ερωτήσεων, και

vi) ένδειξης των διαθέσιμων περιβαλλοντικών πληροφοριών σχετικά με την προτεινόμενη δραστηριότητα και

ε) το γεγονός ότι η δραστηριότητα υπόκειται σε εθνική ή διασυνοριακή διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

3. Οι διαδικασίες συμμετοχής του κοινού περιλαμβάνουν εύλογα χρονοδιαγράμματα για τις διάφορες φάσεις, προσφέροντας επαρκή χρόνο για την ενημέρωση του κοινού, σύμφωνα με την παράγραφο 2, και για την προπαρασκευή και πραγματική συμμετοχή του κοινού κατά τη λήψη των περιβαλλοντικών αποφάσεων.

4. Κάθε μέρος προβλέπει πρώιμη συμμετοχή του κοινού, όταν είναι ανοικτές όλες οι επιλογές και μπορεί να λάβει χώρα πραγματική συμμετοχή του κοινού.

5. Κάθε μέρος θα πρέπει, όπου ενδείκνυται, να ενθαρρύνει τους μελλοντικούς αιτούντες ώστε να επισημαίνουν το ενδιαφερόμενο κοινό, να προβαίνουν σε συζητήσεις και να παρέχουν πληροφορίες όσον αφορά τους στόχους της αίτησής τους, πριν υποβάλουν αίτηση για άδεια.

6. Κάθε μέρος απαιτεί από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές να παρέχουν στο ενδιαφερόμενο κοινό πρόσβαση για εξέταση, κατόπιν αιτήματος σε περίπτωση που απαιτείται βάσει του εθνικού δικαίου, ατελώς και μόλις καθίστανται διαθέσιμες, σε όλες τις πληροφορίες σχετικά με τη λήψη αποφάσεων που αναφέρεται στο παρόν άρθρο, οι οποίες είναι διαθέσιμες κατά τη στιγμή της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού, υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος των μερών να αρνούνται να κοινολογήσουν ορισμένες πληροφορίες, σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφοι 3 και 4. Οι σχετικές πληροφορίες περιλαμβάνουν τουλάχιστον και υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 4:

α) περιγραφή του τόπου και των φυσικών και τεχνικών χαρακτηριστικών της προτεινόμενης δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένης εκτίμησης των αναμενόμενων καταλοίπων και εκπομπών·

β) περιγραφή των σημαντικών επιπτώσεων της προτεινόμενης δραστηριότητας στο περιβάλλον·

γ) περιγραφή των μέτρων που προβλέπονται για την πρόληψη ή/και τη μείωση των επιπτώσεων, συμπεριλαμβανομένων των εκπομπών·

δ) μη τεχνική περίληψη των ανωτέρω·

ε) σκιαγράφηση των κυριοτέρων εναλλακτικών λύσεων που μελετήθηκαν από τον αιτούντα και

στ) σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, τις κυριότερες εκθέσεις και συμβουλές που υποβάλλονται στη δημόσια αρχή κατά τη στιγμή που το ενδιαφερόμενο κοινό ενημερώνεται σύμφωνα με την παράγραφο 2.

7. Οι διαδικασίες για συμμετοχή του κοινού επιτρέπουν στο κοινό να υποβάλλει, εγγράφως ή, όπως ενδείκνυται, σε δημόσια ακρόαση ή έρευνα με τον αιτούντα, τυχόν σχόλια, πληροφορίες, αναλύσεις ή γνώμες τις οποίες θεωρεί συναφείς με την προτεινόμενη δραστηριότητα.

8. Κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι στην απόφαση λαμβάνεται δεόντως υπόψη το αποτέλεσμα της συμμετοχής της κοινού.

9. Κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, όταν έχει ληφθεί η απόφαση από τη δημόσια αρχή, το κοινό ενημερώνεται αμέσως για την απόφαση, σύμφωνα με τις ενδεδειγμένες διαδικασίες. Κάθε μέρος καθιστά προσιτό στο κοινό το κείμενο της απόφασης, μαζί με την αιτιολόγηση και το σκεπτικό επί των οποίων βασίζεται η απόφαση.

10. Κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, όταν μια δημόσια αρχή επανεξετάζει ή προσαρμόζει σε νέα δεδομένα τις συνθήκες λειτουργίας για μια δραστηριότητα που μνημονεύεται στην παράγραφο 1, εφαρμόζονται, τηρουμένων των αναλογιών, και όπου ενδείκνυται, οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 9 του παρόντος άρθρου.»

8 Το άρθρο 9 της συμβάσεως του Ώρχους, με τίτλο «Πρόσβαση στη δικαιοσύνη», προβλέπει στις παραγράφους 2 έως 4 τα εξής:

«2. Κάθε μέρος, στο πλαίσιο της εθνικής του νομοθεσίας, εξασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό:

α) το οποίο έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά·

β) το οποίο ισχυρίζεται προσβολή δικαιώματος, σε περίπτωση που η διοικητική δικονομία ενός μέρους το απαιτεί ως προϋπόθεση, διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή/και άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα που καθορίζεται δια νόμου, προκειμένου να προσβάλει την ουσιαστική και τυπική νομιμότητα οποιασδήποτε απόφασης, πράξης ή παράλειψης που υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 6 και, σε περίπτωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3, άλλων σχετικών διατάξεων της παρούσας σύμβασης.

Τι είναι αυτό που συνιστά επαρκές συμφέρον και προσβολή δικαιώματος προσδιορίζεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου και σύμφωνα με τον στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας σύμβασης. Για τον σκοπό αυτόν, κρίνεται επαρκές για τον σκοπό του στοιχείου α), το συμφέρον οποιουδήποτε μη κυβερνητικού οργανισμού ο οποίος πληροί τις απαιτήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 2 παράγραφος 5. Οι εν λόγω οργανισμοί θεωρείται επίσης ότι έχουν δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν για τον σκοπό του στοιχείου β).

Οι διατάξεις της παρούσας παραγράφου δεν αποκλείουν τη δυνατότητα προκαταρκτικής διαδικασίας επανεξέτασης ενώπιον διοικητικής αρχής και δεν επηρεάζουν την απαίτηση να εξαντληθούν οι διαδικασίες διοικητικής επανεξέτασης πριν από την προσφυγή σε διαδικασίες δικαστικής επανεξέτασης, σε περίπτωση που υφίσταται η εν λόγω απαίτηση βάσει του εθνικού δικαίου.

3. Επιπλέον, και υπό την επιφύλαξη των διαδικασιών επανεξέτασης που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2, κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, σε περίπτωση που πληροί τα τυχόν κριτήρια που καθορίζονται στο εθνικό του δίκαιο, το κοινό διαθέτει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να προσβάλει πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές, οι οποίες συνιστούν παράβαση διατάξεων του εθνικού του δικαίου σχετικά με το περιβάλλον.

4. Επιπλέον, και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 1, οι διαδικασίες που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2 και 3 προβλέπουν κατάλληλη και αποτελεσματική επανόρθωση, συμπεριλαμβανομένων προσωρινών μέτρων, όπως ενδείκνυται, και είναι αμερόληπτες, δίκαιες, έγκαιρες και μη απαγορευτικά δαπανηρές. […]»

9 Στο παράρτημα I της συμβάσεως του Ώρχους, με τίτλο «Κατάλογος δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′», στο σημείο 15, στοιχείο γ′, μνημονεύονται οι εγκαταστάσεις εντατικής εκτροφής χοίρων με περισσότερες από 750 θέσεις για χοιρομητέρες.

Το ολλανδικό δίκαιο

10 Κατά το άρθρο 1:2 του Algemene wet bestuursrecht (γενικού διοικητικού νόμου, στο εξής: Awb), ως «ενδιαφερόμενος» νοείται κάθε πρόσωπο «του οποίου τα συμφέροντα θίγονται άμεσα από απόφαση».

11 Από το άρθρο 3.10 του Wet Algemene bepalingen omgevingsrecht (νόμου περί γενικών διατάξεων περιβαλλοντικού δικαίου, στο εξής: Wabo) προκύπτει ότι το σημείο 3.4 του Awb, το οποίο αφορά την «ενιαία δημόσια προπαρασκευαστική διαδικασία» (στο εξής: προπαρασκευαστική διαδικασία), εφαρμόζεται για την έκδοση περιβαλλοντικής άδειας σχετικής με δραστηριότητες κατασκευής και τροποποιήσεως εγκαταστάσεων, κατά την έννοια του άρθρου 2.1, παράγραφος 1, στοιχεία a και e, του Wabo.

12 Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, το άρθρο 3.12 του Wabo προβλέπει ότι οποιοσδήποτε μπορεί να διατυπώσει παρατηρήσεις επί του σχεδίου αποφάσεως.

13 Βάσει του άρθρου 6:13 του Awb, μόνον οι ενδιαφερόμενοι που υπέβαλαν παρατηρήσεις κατά την προπαρασκευαστική διαδικασία μπορούν να ασκήσουν προσφυγή κατά της αποφάσεως που εκδόθηκε κατά το πέρας της διαδικασίας αυτής, εκτός αν ευλόγως δεν μπορεί να τους προσαφθεί ότι δεν παρενέβησαν. Επιπροσθέτως, είναι παραδεκτές μόνον οι αιτιάσεις που διατυπώνονται κατά των πτυχών εκείνων της προσβαλλομένης αποφάσεως κατά των οποίων διατυπώθηκαν επικρίσεις κατά τη διαδικασία εκδόσεώς της.

14 Από το άρθρο 8:1 του Awb προκύπτει ότι μόνον οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να ασκήσουν προσφυγή κατά των διοικητικών αποφάσεων ενώπιον διοικητικού δικαστηρίου.

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

15 Στις 13 Οκτωβρίου 2016 η Sebava υπέβαλε στον δήμο Echt-Susteren αίτηση χορηγήσεως αδείας για την επέκταση και την τροποποίηση χοιροτροφείου ευρισκόμενου στο Koningsbosch (Κάτω Χώρες), προκειμένου να οικοδομήσει νέο στάβλο για 855 κυοφορούσες χοιρομητέρες, να αντικαταστήσει, στα υφιστάμενα χοιροστάσια, 484 μικρούς θηλυκούς χοίρους με 125 θηλάζουσες χοιρομητέρες και να κατασκευάσει στεγασμένο χώρο για θηλυκούς χοίρους.

16 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στην προπαρασκευαστική διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας η αρμόδια αρχή εκδίδει σχέδιο αποφάσεως επί της αιτήσεως χορηγήσεως αδείας, επί του οποίου μπορούν να υποβληθούν παρατηρήσεις.

17 Ο δήμος Echt-Susteren αποφάσισε, συναφώς, ότι δεν απαιτούνταν έκθεση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

18 Η απόφαση αυτή, καθώς και αντίγραφο του φακέλου κοινοποιήσεως και άλλων σχετικών εγγράφων, τέθηκαν στη διάθεση του κοινού για διαβούλευση στο δημοτικό μέγαρο. Δημοσιεύθηκε ανακοίνωση στη *Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden* (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου των Κάτω Χωρών), σύμφωνα με την οποία η εν λόγω απόφαση έπρεπε, κατά το ολλανδικό δίκαιο, να θεωρηθεί ως προπαρασκευαστική πράξη και ότι, ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο διοικητικής ή ένδικης προσφυγής, εκτός αν έθιγε άμεσα τα συμφέροντα κάποιου «ενδιαφερομένου». Η αίτηση χορηγήσεως αδείας και η ανακοίνωση του σχεδίου αδείας δημοσιεύθηκαν επίσης στο *Gemeenteblad van Echt-Susteren* (δημοτικό δελτίο Echt-Susteren).

19 Με απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2017, ο δήμος Echt-Susteren χορήγησε τη ζητηθείσα περιβαλλοντική άδεια.

20 Η LB, καθώς και η Stichting Varkens in Nood, η Stichting Dierenrecht και η Stichting Leefbaar Buitengebied άσκησαν ενώπιον του Rechtbank Limburg (πρωτοδικείου Limburg, Κάτω Χώρες) προσφυγές με αίτημα την ακύρωση της άδειας αυτής.

21 Όσον αφορά την προσφυγή της LB, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι αυτή πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη, διότι η LB δεν πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να θεωρηθεί ως «ενδιαφερόμενος» κατά την έννοια του ολλανδικού διοικητικού δικαίου, δεδομένου ότι δεν ζει πλησίον του σημείου όπου θα υλοποιηθεί το επίμαχο στην κύρια δίκη έργο αλλά σε απόσταση είκοσι περίπου χιλιομέτρων από αυτό και, επομένως, δεν υφίσταται προσωπικώς τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του έργου. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το γεγονός ότι η LB εξασκεί το επάγγελμα του κτηνιάτρου δεν αρκεί για να της αναγνωριστεί προσωπικό συμφέρον και ότι οι λοιπές δραστηριότητες και οι ιδιότητες που επικαλέστηκε προβλήθηκαν εκπρόθεσμα, ήτοι μετά τη λήξη της προθεσμίας ασκήσεως προσφυγής.

22 Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι η προσφυγή της LB θα μπορούσε να απορριφθεί ως απαράδεκτη και για τον λόγο ότι η προσφεύγουσα δεν υπέβαλε παρατηρήσεις κατά του εν λόγω έργου κατά την προπαρασκευαστική διαδικασία.

23 Η LB υποστηρίζει ότι πρέπει να της αναγνωριστεί η ιδιότητα του «ενδιαφερομένου» κατά την έννοια του ολλανδικού δικαίου και ότι δεν μπορεί ευλόγως να της προσαφθεί ότι δεν υπέβαλε παρατηρήσεις κατά την προπαρασκευαστική διαδικασία, λαμβανομένων υπόψη των παρατυπιών που σημειώθηκαν κατά τη διαδικασία αυτή. Ειδικότερα, κατά την LB, δεν διευκρινίστηκε ότι το έργο αφορούσε την επέκταση χοιροτροφείου, κλήθηκαν δε να υποβάλουν παρατηρήσεις μόνον οι «ενδιαφερόμενοι».

24 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν συνάδει με τη σύμβαση του Ώρχους ο περιορισμός της προσβάσεως στη δικαιοσύνη μόνο στους «ενδιαφερομένους», κατά την έννοια του εθνικού δικαίου.

25 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως αυτής επιτάσσει, κατ' ορθή ερμηνεία, πρόσωπα τα οποία, όπως η LB, δεν θεωρούνται «ενδιαφερόμενοι» κατά την έννοια του εθνικού δικαίου, ούτε ανήκουν στο «ενδιαφερόμενο κοινό» κατά την έννοια της συμβάσεως του Ώρχους, να μπορούν, ωστόσο, ως μέλη του «κοινού» κατά την έννοια της συμβάσεως αυτής, να προβάλουν ενώπιον δικαστηρίου τυχόν προσβολές των δικαιωμάτων που τους απονέμει το άρθρο 6, παράγραφοι 3 και 7 έως 9, της ανωτέρω συμβάσεως, στα οποία γίνεται λόγος για «κοινό» και όχι μόνο για «ενδιαφερόμενο κοινό».

26 Όσον αφορά τις ενώσεις προστασίας του περιβάλλοντος, οι οποίες είναι προσφεύγουσες στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι αυτές είναι «ενδιαφερόμενοι» κατά την έννοια του εθνικού δικαίου, δεδομένου ότι η καλή διαβίωση και η προστασία των ζώων αποτελούν καταστατικό τους σκοπό και αποδεικνύεται επαρκώς ότι ασκούν συγκεκριμένες συναφείς δραστηριότητες.

27 Εντούτοις, το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι η προσφυγή των ενώσεων αυτών πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη διότι δεν παρενέβησαν κατά την προπαρασκευαστική διαδικασία.

28 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η εν λόγω προϋπόθεση παραδεκτού συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, προς το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους.

29 Επίσης, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν συνάδει προς τη διάταξη αυτή ο κανόνας του ολλανδικού δικαίου που προβλέπει ότι είναι απαράδεκτες οι αιτιάσεις που δεν αφορούν τις πτυχές του σχεδίου αποφάσεως κατά των οποίων διατυπώθηκαν επικρίσεις στο πλαίσιο της προπαρασκευαστικής διαδικασίας.

30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Rechtbank Limburg (πρωτοδικείο Limburg) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, την έννοια ότι αντιτίθεται στον πλήρη αποκλεισμό του δικαιώματος προσβάσεως του "κοινού" (δηλαδή οποιουδήποτε) στη δικαιοσύνη, στην περίπτωση που το κοινό αυτό δεν είναι το "ενδιαφερόμενο κοινό" (δηλαδή οι ενδιαφερόμενοι);

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

2) Έχει το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, την έννοια ότι επιτάσσει το "κοινό" (δηλαδή οποιοσδήποτε) να έχει πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περίπτωση που προβάλλεται παράβαση των διαδικαστικών απαιτήσεων και δικαιωμάτων συμμετοχής που έχουν προβλεφθεί υπέρ του κοινού αυτού στο άρθρο 6 της εν λόγω συμβάσεως;

Ασκεί συναφώς επιρροή το γεγονός ότι τα μέλη του "ενδιαφερόμενου κοινού" (δηλαδή οι ενδιαφερόμενοι) έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε σχέση με τα ως άνω ζητήματα και δύνανται, επιπλέον, να προβάλουν ενώπιον δικαστηρίου λόγους που αφορούν την ουσία της υποθέσεως;

3) Έχει το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, την έννοια ότι αντιτίθεται σε ρύθμιση βάσει της οποίας για την πρόσβαση του "ενδιαφερόμενου" κοινού (δηλαδή των ενδιαφερομένων) στη δικαιοσύνη προϋποτίθεται η άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής που προβλέπονται στο άρθρο 6 της συμβάσεως του Ώρχους;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα:

4) Έχει το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική διάταξη που αποκλείει την προσφυγή των μελών του "ενδιαφερομένου κοινού" (δηλαδή των ενδιαφερομένων) στη δικαιοσύνη κατά ορισμένης αποφάσεως, όταν ευλόγως μπορεί να προσαφθεί στα μέλη του κοινού αυτού ότι δεν διατύπωσαν καμία παρατήρηση ως προς το σχέδιο της εν λόγω αποφάσεως (ή ως προς ορισμένες πτυχές του);

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο τέταρτο ερώτημα:

5) Είναι αρκετό να αποφανθεί ο εθνικός δικαστής, βάσει των περιστάσεων της εκάστοτε υποθέσεως, επί της έννοιας της φράσεως "στο οποίο ευλόγως μπορεί να προσαφθεί" ή πρέπει, συναφώς, να λάβει υπόψη τις συγκεκριμένες εγγυήσεις που παρέχει το δίκαιο της Ένωσης;

6) Διαφοροποιείται η απάντηση στο τρίτο, στο τέταρτο και στο πέμπτο ερώτημα, όταν πρόκειται για "κοινό" (δηλαδή οποιονδήποτε) το οποίο δεν είναι συγχρόνως "ενδιαφερόμενο κοινό" (δηλαδή ενδιαφερόμενοι);»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

31 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους αντιτίθενται στο να αποκλείεται η πρόσβαση των μελών του «κοινού», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 4, της συμβάσεως αυτής, στη δικαιοσύνη προκειμένου να προσβληθεί απόφαση εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως.

32 Καταρχάς, διαπιστώνεται ότι το επίμαχο στην κύρια δίκη έργο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συμβάσεως του Ώρχους.

33 Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο ορθώς παραπέμπει στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της συμβάσεως του Ώρχους, σε συνδυασμό με το παράρτημα I, σημείο 15, αυτής, το οποίο μνημονεύει τις εγκαταστάσεις εντατικής εκτροφής χοίρων με περισσότερες από 750 θέσεις για χοιρομητέρες, στη διαδικασία αδειοδοτήσεως των οποίων δύναται να συμμετέχει το «ενδιαφερόμενο κοινό».

34 Βάσει του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, κάθε μέρος εξασφαλίζει, στο πλαίσιο της εθνικής του νομοθεσίας και προκειμένου να παρέχεται στο «ενδιαφερόμενο κοινό» ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ότι τα μέλη αυτού του κοινού τα οποία έχουν έννομο συμφέρον ή, άλλως, προβάλλουν προσβολή δικαιώματος, όταν το εθνικό δίκαιο θέτει μια τέτοια προϋπόθεση, διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξετάσεως ενώπιον δικαστηρίου ή/και άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα οποιασδήποτε αποφάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της συμβάσεως αυτής και, εφόσον προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, άλλων σχετικών διατάξεων της εν λόγω συμβάσεως.

35 Οι μετέχοντες στην έγγραφη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου ορθώς επισήμαναν ότι το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους αναφέρεται μόνο στο «ενδιαφερόμενο κοινό», το οποίο ορίζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 5, της ίδιας συμβάσεως ως το κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από τη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον, ή έχει συμφέρον από αυτές. Στην ίδια παράγραφο προβλέπεται, επίσης, ότι, για τους σκοπούς του ανωτέρω ορισμού, θεωρείται ότι έχουν συμφέρον οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί που προωθούν την περιβαλλοντική προστασία και πληρούν τις προϋποθέσεις που ενδεχομένως επιβάλλει το εθνικό δίκαιο.

36 Επομένως, το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους δεν έχει ως σκοπό να παράσχει στο ευρύ κοινό δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής κατά των αποφάσεων και άλλων πράξεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως, όσον αφορά τα έργα για τα οποία προβλέπεται συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων, αλλά να διασφαλίσει το δικαίωμα αυτό μόνο για τα μέλη του «ενδιαφερόμενου κοινού» που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις.

37 Υπέρ της ερμηνείας αυτής συνηγορεί η διάρθρωση του άρθρου 9 της συμβάσεως του Ώρχους, δεδομένου ότι η παράγραφος 3 του άρθρου αυτού προβλέπει ένα πιο περιορισμένο καθεστώς προσβάσεως στη δικαιοσύνη για τα μέλη του ευρέος «κοινού», αντικατοπτρίζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, το σύστημα που προβλέπει η εν λόγω σύμβαση, το οποίο εισάγει ρητώς διάκριση μεταξύ του ευρέος «κοινού» και του «ενδιαφερόμενου κοινού» για συγκεκριμένη πράξη ή δραστηριότητα.

38 Σε αυτό το πλαίσιο, προβλέπονται ειδικά δικονομικά δικαιώματα για τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού, τα οποία, καταρχήν, είναι τα μόνα που καλούνται να συμμετάσχουν στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, καθόσον αποτελούν τμήμα του κύκλου των προσώπων στα οποία η σχεδιαζόμενη πράξη ή δραστηριότητα έχουν ή ενδέχεται να έχουν αντίκτυπο, κύκλου που εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν ευλόγως και σύμφωνα με τον σκοπό της παροχής ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη στο ενδιαφερόμενο κοινό.

39 Είναι γεγονός ότι το άρθρο 6 της συμβάσεως του Ώρχους χρησιμοποιεί κατ' επανάληψη τον όρο «κοινό». Εντούτοις, από τη συνολική εξέταση του συγκεκριμένου άρθρου προκύπτει ότι αυτό εφαρμόζεται μόνο στο «ενδιαφερόμενο κοινό», δηλαδή μόνο στο κοινό του οποίου απαιτείται η συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.

40 Πράγματι, μολονότι οι απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο δ′, σημεία ii και iv, της ανωτέρω συμβάσεως αναφέρονται ειδικά σε πληροφορίες σχετικές με το «κοινό», προκύπτει ρητώς από το άρθρο 6, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ότι το δικαίωμα ενημερώσεως που αυτό κατοχυρώνει διασφαλίζεται μόνο για το «ενδιαφερόμενο κοινό».

41 Επιπλέον, καθόσον επισημαίνει ότι πρέπει να προβλέπονται εύλογα χρονοδιαγράμματα για την ενημέρωση του κοινού κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους και για την προπαρασκευή και την πραγματική συμμετοχή του κοινού καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων, το άρθρο 6, παράγραφος 3, της εν λόγω συμβάσεως επιβεβαιώνει ότι τα διάφορα στάδια της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού ισχύουν μόνο στο ενδιαφερόμενο κοινό.

42 Εξάλλου, μολονότι στο άρθρο 6, παράγραφοι 4 και 7, της ανωτέρω συμβάσεως χρησιμοποιείται επίσης ο όρος «κοινό», οι διατάξεις αυτές έχουν ως μοναδικό σκοπό τον καθορισμό των συγκεκριμένων προϋποθέσεων της διαδικασίας συμμετοχής, δηλαδή του χρονικού σημείου κατά το οποίο πρέπει να διοργανωθεί η διαδικασία και της μορφής που πρέπει να έχει συγκεκριμένα η εν λόγω συμμετοχή, και όχι τον καθορισμό του περιεχομένου του δικαιώματος του κοινού να συμμετέχει στις οικείες διαδικασίες.

43 Υπέρ της αναλύσεως αυτής συνηγορεί το γεγονός ότι το δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων δεν θα ήταν αποτελεσματικό εάν ο ενδιαφερόμενος δεν είχε δικαίωμα ενημερώσεως σχετικά με το έργο και τη σχεδιαζόμενη διαδικασία, καθώς και δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα που περιέχουν πληροφορίες, δικαιώματα τα οποία, ωστόσο, παρέχονται ρητώς μόνο στα μέλη του «ενδιαφερόμενου κοινού» βάσει του άρθρου 6, παράγραφοι 2 και 6, της συμβάσεως του Ώρχους.

44 Επισημαίνεται, εξάλλου, ότι μια ερμηνεία του άρθρου 6 της συμβάσεως του Ώρχους διαφορετική από εκείνη που εκτέθηκε στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως, βάσει της οποίας η πρόσβαση στη δικαιοσύνη θα επεκτεινόταν κατ' ανάγκη στο σύνολο του «κοινού» προκειμένου αυτό να δύναται να επικαλεστεί τα δικαιώματα που παρέχει το ανωτέρω άρθρο, θα είχε ως συνέπεια να καταστήσει άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας τη διάκριση μεταξύ των συστημάτων προσβάσεως στη δικαιοσύνη που προβλέπονται, αντιστοίχως, στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 9 της οικείας συμβάσεως.

45 Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, διαπιστώνεται ότι, όσον αφορά την προσβολή πράξης ή απόφασης εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της συμβάσεως, το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους έχει ως σκοπό να διασφαλίσει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη μόνο για το «ενδιαφερόμενο κοινό», το οποίο πληροί ορισμένες προϋποθέσεις.

46 Επομένως, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως των πραγματικών περιστατικών η οποία επαφίεται στο αιτούν δικαστήριο, πρόσωπο όπως η LB, το οποίο δεν ανήκει στο «ενδιαφερόμενο κοινό» κατά την έννοια της συμβάσεως του Ώρχους, δεν μπορεί να προβάλει παράβαση του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως αυτής για τον λόγο ότι δεν έχει πρόσβαση στη δικαιοσύνη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

47 Εντούτοις, η πρόσβαση του προσώπου αυτού στη δικαιοσύνη θα έπρεπε να υπόκειται σε διαφορετικό καθεστώς αν το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους παρείχε στο κοινό ευρύτερο δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, ιδίως το δικαίωμα να ενημερώνεται για ένα έργο αποτελεσματικά και έγκαιρα, όπως επιτρέπει το άρθρο 3, παράγραφος 5, της συμβάσεως του Ώρχους, δυνάμει του οποίου τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να θεσπίζουν, στο εθνικό τους δίκαιο, μέτρα ευνοϊκότερα από εκείνα που προβλέπει η σύμβαση, όπως μέτρα που διασφαλίζουν αυξημένη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που μνημονεύεται στο άρθρο 6 αυτής.

48 Στην περίπτωση αυτή, τα ένδικα βοηθήματα που ασκήθηκαν βάσει των ανωτέρω μέτρων θα ενέπιπταν στην παράγραφο 3 του άρθρου 9 της συμβάσεως του Ώρχους, η οποία προβλέπει ότι, υπό την επιφύλαξη των διαδικασιών επανεξετάσεως που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2, κάθε συμβαλλόμενο μέρος εξασφαλίζει ότι, «σε περίπτωση που πληροί τα τυχόν κριτήρια που καθορίζονται στο εθνικό του δίκαιο, το κοινό» διαθέτει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να προσβάλει πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές οι οποίες συνιστούν παράβαση διατάξεων του εθνικού περιβαλλοντικού δικαίου.

49 Επομένως, οι ένδικες προσφυγές του άρθρου 9, παράγραφος 3, της εν λόγω συμβάσεως μπορούν να υπόκεινται σε «κριτήρια», όπερ σημαίνει ότι επιτρέπεται καταρχήν στα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της εξουσίας εκτιμήσεως που τους καταλείπεται συναφώς, να θεσπίζουν δικονομικούς κανόνες σχετικά με τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να ασκηθούν τα αντίστοιχα ένδικα βοηθήματα (πρβλ. απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 86).

50 Το Δικαστήριο, όμως, έχει κρίνει ότι το δικαίωμα προσφυγής που προβλέπεται στην προαναφερθείσα διάταξη θα καθίστατο άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας αν γινόταν δεκτό ότι, μέσω της επιβολής τέτοιων κριτηρίων, ενδέχεται ορισμένες κατηγορίες του «κοινού» να στερηθούν εντελώς του δικαιώματος προσφυγής (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψεις 46 και 48, και της 3ης Οκτωβρίου 2019, Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland κ.λπ., C-197/18, EU:C:2019:824, σκέψη 34).

51 Επομένως, το άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Ώρχους αντιτίθεται στο να στερούνται εντελώς τα μέλη του «κοινού», κατά την έννοια της συμβάσεως αυτής, του δικαιώματος προσβάσεως στη δικαιοσύνη προκειμένου να προβάλουν ευρύτερα δικαιώματα συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, τα οποία παρέχει το περιβαλλοντικό δίκαιο κράτους μέλους.

52 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, μπορεί να αποκλείεται για τα μέλη του «κοινού» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 4, της συμβάσεως αυτής η πρόσβαση στη δικαιοσύνη με σκοπό την προσβολή αποφάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως. Αντιθέτως, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 3, της ίδιας συμβάσεως, δεν μπορεί να αποκλείεται για τα πρόσωπα αυτά η πρόσβαση στη δικαιοσύνη με σκοπό την προβολή ευρύτερων δικαιωμάτων συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, τα οποία ενδέχεται να τους παρέχει μόνον το περιβαλλοντικό δίκαιο κράτους μέλους.

Επί του τρίτου, του τετάρτου, του πέμπτου και του έκτου ερωτήματος

53 Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών της κύριας δίκης και της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα, διαπιστώνεται ότι το τρίτο, το τέταρτο, το πέμπτο και το έκτο ερώτημα αφορούν την προσφυγή μη κυβερνητικών οργανώσεων που ανήκουν στο «ενδιαφερόμενο κοινό», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της συμβάσεως του Ώρχους και εμπίπτουν στο άρθρο 9, παράγραφος 2, αυτής, καθώς και την προσφυγή ενός μέλους του «κοινού» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 4, της εν λόγω συμβάσεως και εμπίπτει στο άρθρο 9, παράγραφος 3, αυτής.

54 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το τρίτο, το τέταρτο, το πέμπτο και το έκτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους και του άρθρου 9, παράγραφος 3, αυτής, ως προϋπόθεση του παραδεκτού ενδίκων προσφυγών οι οποίες ασκούνται, αφενός, από μη κυβερνητικές οργανώσεις ανήκουσες στο «ενδιαφερόμενο κοινό» και, αφετέρου, από μέλος του «κοινού», υπό το πρίσμα, αντιστοίχως, για τις μεν ανωτέρω οργανώσεις, του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως και, για το εν λόγω μέλος του «κοινού», του περιβαλλοντικού δικαίου κράτους μέλους, μπορεί να τίθεται η συμμετοχή των ως άνω οργανώσεων και του ως άνω προσώπου στην προπαρασκευαστική διαδικασία της προσβαλλομένης πράξεως. Επίσης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν, κατ' ορθή ερμηνεία των διατάξεων αυτών, μπορούν να κρίνονται παραδεκτές μόνον αιτιάσεις που διατυπώνονται κατά των πτυχών εκείνων της προσβαλλομένης αποφάσεως επί των οποίων υπέβαλε παρατηρήσεις ο προσφεύγων στο πλαίσιο της προπαρασκευαστικής διαδικασίας.

55 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα μέλη του «ενδιαφερόμενου κοινού» κατά την έννοια της συμβάσεως του Ώρχους πρέπει να έχουν τη δυνατότητα ασκήσεως ένδικης προσφυγής κατά των πράξεων που μνημονεύονται στο άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως αυτής, ανεξαρτήτως του ρόλου που διαδραμάτισαν κατά την εξέταση της αιτήσεως, και, κατά συνέπεια, τα συμβαλλόμενα μέρη δεν μπορούν να προβλέψουν ότι μια τέτοια προσφυγή είναι απαράδεκτη για τον λόγο ότι ο προσφεύγων συμμετείχε στη διαδικασία λήψεως αποφάσεως που προηγήθηκε της προσβαλλομένης αποφάσεως και εξέφρασε την άποψή του στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής [πρβλ., όσον αφορά παρεμφερείς διατάξεις της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 1985, L 175, σ. 40), απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening, C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψεις 38 και 39].

56 Πράγματι, η συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων σχετικών με το περιβάλλον που προβλέπεται στη σύμβαση του Ώρχους είναι αυτοτελής και έχει διαφορετικό σκοπό απ' ό,τι η ένδικη προσφυγή, η οποία μπορεί, ενδεχομένως, να στρέφεται κατά της αποφάσεως που λαμβάνεται κατά το πέρας της εν λόγω διαδικασίας, με αποτέλεσμα η συμμετοχή αυτή να μην επηρεάζει τις προϋποθέσεις ασκήσεως της εν λόγω προσφυγής (πρβλ. απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening, C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψη 38).

57 Επιπροσθέτως, ειδικώς όσον αφορά τις ενώσεις προστασίας του περιβάλλοντος, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 9, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη και τρίτη περίοδος, της συμβάσεως του Ώρχους προβλέπει ότι οι μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 2, παράγραφος 5, της συμβάσεως αυτής πρέπει να θεωρείται ότι έχουν είτε επαρκές συμφέρον είτε δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν, αναλόγως του εάν η εθνική νομοθεσία ανάγει κάποιο από αυτά τα δύο στοιχεία σε προϋπόθεση του παραδεκτού.

58 Τέλος, διαπιστώνεται ότι ο σκοπός της διασφαλίσεως «ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη», ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, και ο σεβασμός της πρακτικής αποτελεσματικότητας της διατάξεως αυτής δεν θα διασφαλίζονταν από νομοθεσία η οποία θα εξαρτούσε το παραδεκτό προσφυγής ασκηθείσας από μη κυβερνητική οργάνωση από τον ρόλο που η τελευταία διαδραμάτισε κατά το στάδιο της συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, παρά το γεγονός ότι το στάδιο αυτό δεν έχει το ίδιο αντικείμενο με την άσκηση ένδικης προσφυγής και η εκτίμηση της εν λόγω οργανώσεως για ένα έργο δύναται να μεταβληθεί αναλόγως της εκβάσεως της διαδικασίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening, C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψεις 38, 39 και 48).

59 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους δεν επιτρέπει να εξαρτάται το παραδεκτό των διαλαμβανόμενων στη διάταξη αυτή ενδίκων προσφυγών οι οποίες ασκούνται από μη κυβερνητικές οργανώσεις που αποτελούν μέρος του «ενδιαφερόμενου κοινού» κατά την έννοια της συμβάσεως του Ώρχους από τη συμμετοχή των εν λόγω οργανώσεων στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

60 Το γεγονός ότι η προϋπόθεση αυτή δεν εφαρμόζεται, δυνάμει του επίμαχου στην κύρια δίκη εθνικού δικαίου, όταν δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στις οργανώσεις αυτές ότι δεν έλαβαν μέρος στην προαναφερθείσα διαδικασία, δεν μπορεί να δικαιολογήσει διαφορετική λύση, δεδομένου ότι η μη τήρηση της προϋποθέσεως περί προηγούμενης συμμετοχής αρκεί, καταρχήν, για να εμποδίσει την προσφυγή των εν λόγω οργανώσεων στη δικαιοσύνη.

61 Αντιθέτως, η λύση θα ήταν διαφορετική αν η εν λόγω προσφυγή ασκούνταν από μέλος του «κοινού» βάσει αυξημένων δικαιωμάτων συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, τα οποία παρέχονται αποκλειστικά από την εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία κράτους μέλους.

62 Στην περίπτωση αυτή, όπως προκύπτει από τη σκέψη 48 της παρούσας αποφάσεως, θα έπρεπε να εφαρμοστεί το άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Ώρχους, το οποίο οριοθετεί λιγότερο αυστηρά την εξουσία εκτιμήσεως των συμβαλλομένων μερών.

63 Επομένως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η διάταξη αυτή δεν απαγορεύει, καταρχήν, να εξαρτάται το παραδεκτό των προσφυγών τις οποίες αφορά από την προϋπόθεση ο προσφεύγων να έχει προβάλει τις αντιρρήσεις του εμπροθέσμως κατά τη διοικητική διαδικασία, εφόσον ο κανόνας αυτός παρέχει τη δυνατότητα να εντοπιστούν ταχύτερα τα αμφισβητούμενα σημεία και, ενδεχομένως, να επιλυθούν κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα να παρέλκει πλέον η άσκηση ένδικης προσφυγής (πρβλ. απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψεις 88 έως 90).

64 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τέτοιος κανόνας αποκλεισμού, καίτοι συνιστά, ως προϋπόθεση για την άσκηση ένδικης προσφυγής, περιορισμό του κατοχυρωμένου στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) δικαιώματος πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, μπορεί παρά ταύτα να δικαιολογείται, βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, εφόσον προβλέπεται από τον νόμο, δεν θίγει το ουσιώδες περιεχόμενο του προαναφερθέντος δικαιώματος, είναι αναγκαίος και σύμφωνος με την αρχή της αναλογικότητας και εξυπηρετεί πράγματι είτε αναγνωρισμένους από την Ευρωπαϊκή Ένωση σκοπούς γενικού συμφέροντος είτε την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τρίτου (πρβλ. απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation, C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 90).

65 Εν προκειμένω, όμως, ανεξαρτήτως του ζητήματος αν το άρθρο 47 του Χάρτη εφαρμόζεται σε ένδικη προσφυγή η οποία αφορά μόνο τα αυξημένα δικαιώματα συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων τα οποία παρέχει μόνον το εθνικό δίκαιο, προκύπτει ότι οι προϋποθέσεις που εκτίθενται στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως πληρούνται ούτως ή άλλως.

66 Ειδικότερα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η σχετική με την προηγούμενη συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής προβλέπεται από νόμο, κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη. Επιπροσθέτως, η προϋπόθεση αυτή δεν θίγει το ουσιώδες περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο συγκεκριμένο άρθρο, καθόσον δεν θέτει υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα καθεαυτό, αλλά απλώς επιβάλλει ένα επιπλέον διαδικαστικό στάδιο για την άσκησή του (πρβλ. απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2017, Puškár, C-73/16, EU:C:2017:725, σκέψη 64). Εξάλλου, η επίμαχη προϋπόθεση υπηρετεί τον σκοπό γενικού συμφέροντος που υπομνήσθηκε στη σκέψη 63 της παρούσας αποφάσεως και δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο ότι υφίσταται πρόδηλη δυσαναλογία μεταξύ του σκοπού αυτού και των τυχόν μειονεκτημάτων που προκαλεί η υποχρέωση συμμετοχής στην προπαρασκευαστική της προσβαλλομένης αποφάσεως διαδικασία (πρβλ. απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2017, Puškár, C-73/16, EU:C:2017:725, σκέψεις 66, 67 και 69).

67 Το γεγονός ότι η προϋπόθεση αυτή δεν εφαρμόζεται όταν δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στον προσφεύγοντα ότι δεν μετέσχε στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων επίσης συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας, εφόσον εξετάζεται σε συνάρτηση με τις περιστάσεις της υποθέσεως.

68 Τέλος, παρέλκει η εξέταση του ζητήματος εάν το άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 3, της συμβάσεως του Ώρχους αντιτίθεται στο να μπορούν να προσβληθούν δικαστικώς μόνον οι αιτιάσεις που αφορούν τις πτυχές εκείνες της προσβαλλομένης αποφάσεως για τις οποίες οι προσφεύγοντες υπέβαλαν παρατηρήσεις κατά την προπαρασκευαστική διαδικασία, δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης δεν έλαβαν, εν πάση περιπτώσει, μέρος στην προπαρασκευαστική διαδικασία.

69 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τρίτο, στο τέταρτο, στο πέμπτο και στο έκτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους, δεν μπορεί να τίθεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού των κατά τη διάταξη αυτή ενδίκων προσφυγών οι οποίες ασκούνται από μη κυβερνητικές οργανώσεις που αποτελούν μέρος του «ενδιαφερόμενου κοινού», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της συμβάσεως αυτής, η συμμετοχή των εν λόγω οργανώσεων στην προπαρασκευαστική διαδικασία της προσβαλλομένης αποφάσεως, ακόμη και αν η προϋπόθεση αυτή δεν εφαρμόζεται όταν δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στις εν λόγω οργανώσεις ότι δεν συμμετείχαν στην προπαρασκευαστική διαδικασία. Αντιθέτως, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως, μπορεί να τίθεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού ένδικης προσφυγής κατά την έννοια της διατάξεως αυτής η συμμετοχή του προσφεύγοντος στην προπαρασκευαστική διαδικασία της προσβαλλομένης αποφάσεως, εκτός αν, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως, δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στον προσφεύγοντα ότι δεν παρενέβη στη διαδικασία αυτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

70 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

1) **Κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος, η οποία υπεγράφη στο Aarhus (Δανία) στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005, μπορεί να αποκλείεται για τα μέλη του «κοινού» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 4, της συμβάσεως αυτής η πρόσβαση στη δικαιοσύνη με σκοπό την προσβολή αποφάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της εν λόγω συμβάσεως. Αντιθέτως, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 3, της ίδιας συμβάσεως, δεν μπορεί να αποκλείεται για τα πρόσωπα αυτά η πρόσβαση στη δικαιοσύνη με σκοπό την προβολή ευρύτερων δικαιωμάτων συμμετοχής στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, τα οποία ενδέχεται να τους παρέχει μόνον το περιβαλλοντικό δίκαιο κράτους μέλους.**

2) **Κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος, η οποία υπεγράφη στο Aarhus (Δανία) στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005, δεν μπορεί να τίθεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού των κατά τη διάταξη αυτή ενδίκων προσφυγών οι οποίες ασκούνται από μη κυβερνητικές οργανώσεις που αποτελούν μέρος του «ενδιαφερόμενου κοινού», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της συμβάσεως αυτής, η συμμετοχή των εν λόγω οργανώσεων στην προπαρασκευαστική διαδικασία της προσβαλλομένης αποφάσεως, ακόμη και αν η προϋπόθεση αυτή δεν εφαρμόζεται όταν δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στις εν λόγω οργανώσεις ότι δεν συμμετείχαν στην προπαρασκευαστική διαδικασία. Αντιθέτως, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως, μπορεί να τίθεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού ένδικης προσφυγής κατά την έννοια της διατάξεως αυτής η συμμετοχή του προσφεύγοντος στην προπαρασκευαστική διαδικασία της προσβαλλομένης αποφάσεως, εκτός αν, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως, δεν μπορεί ευλόγως να προσαφθεί στον προσφεύγοντα ότι δεν παρενέβη στη διαδικασία αυτή.**

(υπογραφές)